

ענייני בטחון וחשש סכנה והתנהגות בשמיעת אזעקות

מורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א

ליל שבת קודש פרשת פנחס תשע"ד

ימים קשים עוברים על כלל ישראל בכל אתר ואתר, ורואים בחוש שאם ה' לא ישמור עיר שווא שקד שומר, וכמה וכמה נסים גלויים מתרחשים בכל יום ויום. והמתבונן ישכיל ויבין שכל ההתנהלות היא נס, ומה לי כיפת ברזל ומה לי שטח פנוי כולא חדא ניסא הוא.

והנה בזמנים אלו עולות על הפרק שאלות יסודיות שנוגעות הן לבטחון והן "למידת הבטחון", ואחת מהן שלצערנו הפכה לשכיחה במחוזותינו והיא עניין הירידה למקלטים או כניסה למרחב מוגן בהישמע אות אזעקה.

עובדא מהחזון איש בנוגע להפעלת אזעקות בשבת

בזמן מלחמת העולם השנייה

ב. והנה הרא"י וולף פרסם מאמר בעיתון "דגלנו" בסמוך לפטירת החזון איש בו הוא כותב ששאלו את החזון איש בשלהי מלחמת העולם השנייה כאשר הסכנה כבר התמעטה, כיצד ינהגו חברי המשמר האזרחי היושבים ליד צפירת "האזעקה", כשהם שומעים טרטור חשוד באויר, וכל הדינים הכרוכים בזה לעניין שבת [הוי אומר האם מחמת הספק יפעילו את האזעקה האם ידליקו אור במקלטים האם יכבו אורות בבתים] והשיב על כך החזון איש:

"ההודעה לציבור למהר למקלט לפי מצב הנוכחי יש לחשוב להצלת נפשות, ובשביל זה הותר לנסוע ולדבר בטלפון. אך יש לזהר ממלאכה דאורייתא בכל מאי דאפשר, כיון שאין כאן סוף סוף שאלת נפשות לפנינו, ואף שאין הולכין אחר הרוב בפיקוח נפש, מכל מקום בדברים רחוקים הרבה מפיקוח נפש, אין דנים כפיקוח נפש, ותלוי כפי מידת הבטחון, והמחמיר בכאן אין מוחין בידו.

אלא שלעניין הוראה לרבים יש להורות בזה כדין פיקוח נפש, ומלאכות דרבנן אין להחמיר כלל.

והמחמיר במלאכות דאורייתא אינו רשאי להחמיר ולמנוע מלהודיע לאחרים האזעקה, רק רשאי להשתמט ושייעשה על ידי אחרים, אבל במלאכות דרבנן אין ראוי להשתמט.

אך לכבות את הנר כבית אפל יש להחמיר, שזה בכלל דברים רחוקים הרבה מפיקוח נפש, ואין כאן גורם בטוח לפיקוח נפש במצב הנוכחי, דיש כאן יותר מתלתא "מי יאמר", והיות שלמעשה לא פגשנו בשאלות של מלאכה דאורייתא בכל השייך בזה, רק בכיבוי הנר ובהארה במקלט, לכן הוכרע, אחת לאיסורא [היינו כיבוי הנר וההארה במקלט], ואחת להיתרא [היינו הודעה לרבים].

וממשיך הרב וולף וכותב שלאחר זמן שאל את החזון איש מה המקור בגמ' למה שאמר החזון איש "שתלוי במידת הבטחון" וענה לו החזון"א בסיפור שבעיר גורדנא התקיימה אסיפת רבנים בהשתתפות החפץ חיים מאחר ובאותה תקופה הלאימה הממשלה בית חרושת גדול לטבק שעבדו בו מאות פועלים, וחייבה את העובדים, שרבים מהם היו יהודים, לעבוד בשבת. וביקשו שהח"ח יוציא כרוז שאסור לעבוד שם בשבת, שמא הפועלים לא יעמדו בנסיון, והח"ח סירב ואמר שמתוך מאות עובדים יתכן ויש כאן שאלה של פיקוח נפש למי שיהיה מחוסר עבודה. והמשיך החזון"א גניח שהח"ח עצמו היה אחד העובדים האם היה עובד בשבת ח"ו? בודאי שלא. ובכל זאת לא מחה בפומבי, הרי שיש דרגה של דיני פיקוח נפש שתלויה בדרגתו של האדם.

ירידה למקלטים וכניסה למרחב מוגן בזמן אזעקה

א. ולכאורה ההוראה המקובלת לרבים היא לנקוט באמצעי הזהירות כפי שניתנו על ידי הממונים המופקדים על ענייני בטחון התושבים. אלא שישנם כאלה שאינם שמים ליבם להוראות וממשיכים בסדר יום רגיל, ויש לעיין האם אין הם מזלזלים בחשש סכנה ופיקוח נפש.

מצינו בחזון איש אור"ח סי' נ"ט ס"ק ד' הוראה למעשה בנוגע לבישול מזון לתינוק בשבת וז"ל:

"ואם יודעים בנסיון או עפ"י רופאים שגורם לקול מעיים לתינוק יש לחושבו לספק סכנה, ומי שמקל בדבר אין מזניחין אותו, ומי שבוטח בה' וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת וכבר הורגלו בכך אין מזניחין אותו".

והיינו שגם כאשר עסקינן בצורך רפואה שיש להתירו בשבת מחשש ספק פיקוח נפש, מ"מ מי שבוטח בה' אין מזניחין אותו, ויש להתבונן אמאי אין מזניחין אותו ולמה לא נחשב שמזלזל בהלכות ונשמרתם מאוד לנפשותיכם.

ובספר מעשה איש ח"ב עמ' קס"ד מובא ששאלו את החזון איש על הוראתו זו וענה, דבוראי אסור לאדם להכניס ידו לאש ולבטוח בה', אמנם בנידון הבישול לתינוק מדובר בחשש רחוק, ואף ספק סכנה אין כאן, שהרופא לא קבע שיש איזה ספק סכנה, רק האם חוששת ונפסק בשו"ע ששומעין לה ושומעין לחולה דלב יודע מרת נפשו, ובחשש רחוק כזה שייך "בטחון" ומותר לסמוך על בטחונו.

ושאל השואל מה הגדר הברור בעניין זה, והראה לו החזון איש גמ' במסכת בבא מציעא דף ל"ג ע"א דאיתא התם במשנה, אבדתו ואבדת אביו אבדתו קודמת ובגמ' שאלו מנא הני מילי, אמר רב יהודה אמר רב אמר קרא "אפס כי לא יהיה בך אביון" שלך קודם לשל כל אדם. ובהמשך בסמוך אומרת הגמ' ואמר רב יהודה אמר רב כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך.

ועיין רש"י שביאר אפס כי לא יהיה בך אביון, הזהר מן העניות, כל המקיים בעצמו כך, אע"פ שלא הטילו עליו הכתוב יש לאדם להיכנס לפנים משורת הדין ולא לדקדק שלי קודם, אם לא בהפסד מוכיח, ואם תמיד מדקדק פורק מעליו עול גמילות חסדים וצדקה וסוף שיצטרך לבריות.

ושאל החזון איש ומה כאן הגדר הברור? אלא שרואים את אותו יסוד שאף שצריך להיזהר מן העניות אמנם אם הדבר לא מוכח, והוא חשש רחוק, שייך בזה "בטחון" ויחמיר על עצמו.

והיינו שכאשר מדובר בספק סכנה שהיא רחוקה מאוד בזה יש היתר למי שהוא בעל בטחון למנוע עצמו מההשתדלות, ופשוט שאין הדברים נאמרים במקום שיוודים ל"ע רקטות בזה אחר זה וכל המקום הוא בחשש סכנה גמורה.

[ואין הכוונה שרק מי שהוא "בעל בטחון" רשאי לעשות כן, אלא הכוונה שכל מי שלא נשמר אינו נחשב כמזלזל בפיקו"נ].

ובזמן ההפגזות בירושלים בשנת תש"ח ירד הרב מבריסק זצ"ל לקומה קרקע ואחר שעלה התברר שפגז פגע באחד מחדרי הבית. והיינו שיש להבדיל ולחלק בין מצב למצב.

ג. ואף שיש לחלק לכאורה בין מצב שבו אין הסכנה לפנינו ואנו מסופקים שמא תבוא, כגון בעובדא דהחזון איש ששמעו קול רעש בשמים וחששו שמא זהו מטוס הבא להפגז, לבין מצב שהסכנה כבר לפנינו שכבר נורו רקטות, מ"מ כיון שסו"ס יש "כמה מי יאמר" אין מצב זה נחשב כסכנה גמורה שמי שמזלזל בה עובר על ונשמרתם מאוד לנפשותיכם.

מצבים שבהם מותר לחלל שבת לצורך פיקוח נפש ומאיך מי שלא חילל לא זלזל בדבר

ד. וכעין זה אנו מוצאים כמה וכמה הלכות גבי פיקוח נפש שהשבת ניתנה להדחות בפניהם, ומאיך מי שלא חילל את השבת לא נחשב כמזלזל בפיקוח נפש. עיין מגיד משנה שהתיר לעשות מלאכות דאורייתא לחולה שיש בו סכנה אף אם אין במניעת המלאכות הנ"ל חשש סכנה לחולה, אלא כל שהדברים נעשים לרפואתו שרי, ועיין במשנ"ב סי' שכ"ח ס"ק י"ד ובבה"ל שם שדן בדברי המגיד משנה הנ"ל, וס"ל שאין לסמוך על דבריו לגבי מלאכות דאורייתא, אלא רק במלאכות דרבנן.

והנה דברי המגיד משנה צ"ב, אמאי שרינן לעשות מלאכות דאורייתא לחולה והרי לא איירי שהמלאכה תציל אותו מסכנה, וביאר הרדב"ז ח"ד סי' ק"ל, דכיון שיש לפנינו חולה מסוכן אפשר שגם דבר רחוק יועיל לרפואתו, וזהו טעם מספיק לדעת המגיד משנה לעשות עבורו מלאכות דאורייתא.

והנה יש לשאול הרי הכלל המתיר לנו לעשות מלאכות ד"ת לחולה הוא משום סכנה או ספק סכנה, וא"כ האם נימא דמי שנמנע בימות החול לעשות דברים אלו לחולה הרי הוא מזלזל בפיקוח נפש.

והתשובה לדבר זה היא שחלוק דין היתר פיקוח נפש שנלמד מוחי בהם ולא שימות בהם, שבו אף בספק סכנה רחוקה היתרו לחלל שבת, משום שאין הולכין בפיקו"נ אחר הרוב. ומאיך גיסא באותו מצב בדיוק אם הסכנה היא רחוקה ואדם לא מיהר להתעסק בהצלה, אין הוא נחשב למי שעובר על ונשמרתם.

והטעם כנ"ל שבסכנה רחוקה לא אמרינן שמי שלא מתעסק בהצלה הרי הוא מזלזל בהצלת נפשות.

ועל פי הגדרה זו חיינו מתנהלים תמידים כסדרן, שפעמים אדם זקוק לצילום לצורך ספק פיקוח נפש, והוא מאחר לעשותו כמה ימים, ומאיך מי שיעשה את הצילום בשבת מאותו חשש של פיקוח נפש, עשה בהיתר ולא חילל שבת.

והוא עובדא ששאלתי קמיה דו"ז הגרשו"א זצ"ל על אודות צום יום הכיפורים למינקת שחוששת שלא יהיה לה מספיק חלב לצורך התינוק, ואמר שיותר לה לשתות לפי מה שהיא צריכה לצורך התינוק, ושאלתי שבימות החול כאשר נוסעת לחתונה היא נותנת לתינוק תחליף חלב, ואמאי לא תעשה כך גם ביום הכיפורים. ואמר לי וכי בגלל שלא נוהגת כשורה כל ימות השנה לכן גם ביום הכיפורים צריכה להמשיך להתנהג כך.

והיינו כנ"ל שכיון שאין הסכנה לפנינו בצורה ודאית, אנו מחלקים בין ההיתר לחלל שבת ויום הכיפורים לבין מי שלא עושה כך שאינו נחשב מזלזל בפיקוח נפש.

שמע אזעקה באמצע תפילת שמונה עשרה של לחש

ה. לפי האמור לעיל מי שנמצא במקומות שחשש הסכנה רחוק, מותר לו לשים בטחוננו בה' ולהמשיך להתפלל בכוונה.

השארית "גל שקט" פתוח מערב שבת

ו. יש השואלים האם להפעיל את "הגל השקט" שיהיה פתוח מערב שבת, והנה נחזה אנן מה צורך יש בגל שקט זה, שהרי בכל מקום נשמעת אזעקה, ואין לאדם אלא בין דקה לדקה וחצי עד שמגיעה "רקטה" ואם הגיעה ישמע אותה היטב ואם לא ישמע נפילה מה טוב, ומה תועלת יש לו משמיעת הגל הזה. [ובמקום שלא שומעים היטב את האזעקה ויש צורך בדבר שרי].

התנהגות אנשי ההצלה

ז. אנשי ההצלה מקבלים הודעות ישירות אם וכאשר צריכים ח"ו לצאת להגיש עזרה, ואם ח"ו צריכים את עזרתם פשיטא שמותר וצריך להזעיק אותם.

הדלקת אור במקלט

ח. יש להדליק אור במקלטים לפני שבת, ובמקום שלא הדליקו ויש ילדים המפחדים מהחושך מותר להדליק את האור, כיון שפחד אצל ילדים נחשב לחשש פיקו"נ כמבואר בגמ' יומא דף פ"ד ע"ב ונפסק בשו"ע שכ"ח סעיף ל"ח, גבי תינוק שהחדר שהוא נמצא בו, נעול. שמותר לשבור את הדלת שמא יבעת התינוק וימות.

אמנם בכל כהא גוונא יש לעשות בדרך של הקל הקל תחילה והיינו אם אפשר על ידי קטן שאינו בנו ואם אפשר לעשות זאת כלאחר יד.

[ולגבי מבוגרים מצינו במאירי שבת דף קנ"א על מה שאמרו בגמ' אסור לישון יחידי, "וכן בכל מקום שהוא מביא את עצמו לידי נסיון של פחד אסור, והכל לפי טבעו, ומכל מקום אם אירע לו כן יחזק את עצמו בבטחון בשם".

ועיין בשו"ת צפנת פענח סי' ל"ט שכתב דאדם שמתירא בעת המהומה מפני גייס של נכרים ולסטים, מותר לו לעבור על איסורי שבת, ולברוח, אע"פ שאין בזה סכנה ממש, אלא שמתירא הוא מהסכנה, אבל לאחרים אסור לחלל שבת עבורו].

חזינן שעניין פחד יכול לגרום לאנשים מסויימים לחשש סכנה, ואין בדבר שיעור וקציבה ויתכן שאנשים מבוגרים ותשושים רגישים יותר למצב של פחד שיכול להביאם לידי חשש סכנה, וצ"ע.